

BOHINJSKI GOVOR

Bohinjski govor je del severozahodnega gorenjskega narečja. Lahko rečemo tudi bohinjski govori, ker ima vsaka vas svoj glas, pa čeprav gre med nekaterimi sosednjimi vasmi le za malenkostne razlike. Večje razlike so med govori Zgornje in Spodnje Bohinjske doline. Vasi si podajajo roke, kot bi rekel Janez Mencinger, tako da zaokrožijo obe Bohinjski dolini. V Zgornji dolini si od Stare Fužine sledijo: Studor, Srednja vas, Češnjica, Jereka, Podjelje, Koprivnik in Gorjuše. Po Spodnji ali Bukovski dolini pa z Ribčevega Laza krenemo od Bohinjskega jezera na Polje, Laški Rovt, Žlan, na Kamnje, Savico, Brod in na Bohinjsko Bistrico, odkoder se povzpemo na Ravne in Nemški Rovt. Pod bregovi Šavnice se stiskajo Bitnje, od tam nas vodi pot do Lepenc in Loga ter Nomenja. Tudi Ukanc, nekdanja studorska nižinska planina, se je razvil v naselje s 36 prebivalci. Studorci so si zgradili nove hiše na seliščih starih planšarskih stanov, več kot polovica pa je delavcev Alpetoura, ki so zaposleni v bližnjem hotelu Zlatorog in v drugih turističnih objektih. V vseh dvaindvajsetih bohinjskih naseljih je 5040 prebivalcev, od teh največ v Bohinjski Bistrici (1831), ki predstavlja upravno, gospodarsko in kulturno središče Bohinja in dobiva že podobo mesta s svojimi industrijskimi obrati, novimi stanovanjskimi bloki, kulturnimi in drugimi ustanovami.

Marsikakšen nepoznavalec si po svoje razlaga to našo bohinjsko deželico, obdano z visokimi gorami, češ kako je morala biti šele v preteklosti odrezana od sveta. Pa vendarle je že v železni dobi postala kulturna pokrajina s skoraj vsemi naselji, ki jih poznamo danes. Arheološke izkopanine in mnogi stari izrazi iz planšarstva in vsakdanjega življenja, mnoga krajevna, gorska, vodna, ledinska, hišna imena in priimki pričajo o stiku s staroselci ter o živahni povezavi s Posočjem in Furlanijo. Poti preko prelazov so bile dobro prehodne, posebno čez Bačo. To potrjujejo tudi pripovedke, ki jih je ljudsko izročilo stkalo v duhovni in trgovski povezavi s Tolminsko, saj so celo mrliče iz Spodnje doline pokopavali na Primorskem. Odtod tudi tragikomična zbadljivka o bohinjskih hruškah, ki so jih s skrinjo vred pokopali na Primorskem namesto starega bohinjskega očaka, ki je na podstrehi v enaki skrinji čakal na konec hude zime, da bi ga lahko odnesli k grebu na primorsko stran.

Vokalizem

Bohinjski vokalizem je monoftongičen. Ločimo dolge in kratke naglašene samoglasnike. Za dolge samoglasnike je značilno tonemsko naglaševanje, torej ločimo rastočo in padajočo intonacijo.

Primeri: fí:ga, u Boxi:n'ò; svè:ča, zbè:wa; koré:n'e, tablè:ta; jò:pa, šò:štar; gró:zna (čedna, zala), grò:zna; já:ga;

Trəgwa:ù; kú:ra, bù:klə;

Tudi zlogotvorni r ima lahko rastoč ali padajoč naglas: tər:n'e, pər:st.

Prebrano na slavističnem zborovanju v Bohinjski Bistrici 1. okt. 1987.

Dolgi samoglasniki, razen širokega e: in o:, se pojavljajo v vseh zlogih:

i: – xi:tro, pí:skər, Saví:ca, zagowari:tə, xodí:č, trii;

e: – své:ča, vé:tər, nasré:ča, začè:wa, woré:š, dəščè:;

o: – zbó:ta, kò:rba, n'əgó:we, taspò:dnə, nogó:, snò:;

a: – žá:kəl', já:stref, korá:žən, pərà:təl'c, nazá:i, gorjá:;

u: – zjú:tra, wù:kn'a, nabrú:sou, račù:nou, damú:, zadrù:ga.

Tudi zlogotvorni r se pojavlja v vseh zlogih razen v izglasju: tər:dən, wottər:goŋ.

Široka e: in o: se govoriata večinoma v predzadnjih zlogih (ró:sa, kó:sa;), drugje sta analogična.

Z dolgimi u:, o: in o: se v Zgornji dolini včasih ni začela nobena beseda, ker se je pred njimi razvil protetični w: wú:l'ca, wúra, wó:kno, wò:xərən, wó:na. Protetični w izginja, posebno v pogosto rabljenih besedah (ú:l'ca, ú:ra, ó:kno) ali pa se uporablja alternativno. Na Bohinjski Bistrici in Ravnah protetičnega v ne izgovarjajo (ú:lca, ò:xct, ostù:dənca, ó:rx, ó:uca). V drugih vaseh v Spodnji dolini ga ponekod izgovarjajo, drugod spet ne. Na Brodu rečejo: ó:kno, ú:lca, ò:xct, ostù:dənca; toda: wó:sranca. Na Poljah, Nemškem Rovtu, Bitnjah in Nomenju posebno starejši ljudje večinoma izgovarjajo protetični w: wò:xct, wó:uca, wó:kno, woré:xə.

V govorici Zgornje doline najdemo tudi protetični j pred samoglasniki i, ə, e in a: jí:goŋc, jí:šem, jì:spa, jí:bərjá:k, jəmà:m, jəg'wa, Jè:ma, Jè:rlax, já:pno.

Prav tako najdemo v nekaterih besedah tudi protetični g: gù:na, gostù:dənca.

V Češnjici, pod Studorom in pri Stari Fužini pa se ozka e: in o: še ožje izgovarjata: mé:twa, ŋré:me, žé:na (Češnjica), grè:š, Tó:sc, wò:xtəc (St. F., Studor). Jezikoslovci trdijo, da gre tu za vpliv tolminskega govora. Tako ozka glasova slišimo samo še iz ust starejših ljudi.

Kratki naglašeni samoglasniki

(e, ə, a, o, u) se pojavljajo samo v zadnjih zlogih: z'dej, a'dən, 'tak, d'no, k'rəx.

Kratki naglašeni a se v zadnjem zlogu pred istozložnim j spremeni v e: 'dej, zad'gej, prə'dej, op'cej, zməš'kej, k'rej.

Kratki naglašeni i se pred istozložnim l v končnem zlogu spremeni v o: sk'rou, u'mou, pər'boŋ.

Prav tako se spremeni kratko naglašeni e (iz nekdanjega ě) pred istozložnim l v končnem besednem zlogu: sə'dou, z'rou. Tudi kratko naglašeni u se v končnem odprtem zlogu spremeni v o: p'so.

Kratko naglašeni i, u in zlogotvorni l se v zadnjem ali edinem zlogu reducirajo v polglasnik: 'nət, 'sət, 'məš; 'kəp, k'rəx; 'dəx, 'pəx.

S polglasnikom se lahko začenja beseda, če mu sledijo r, l ali n in je naslednji zlog naglašen: əržə:n, ərjò:ŋ, əls'jak, əlpò:, əlpè:n'e; əŋkà:, ənmá:ŋ, əŋ'kol.

Nenaglašeni samoglasniki

so v prednaglasnem položaju večinoma reducirani: bəsè:da, nəvè:sta (tudi novè:sta – Srednja vas, Češnjica, Jereka, Studor, St. Fužina), ləsè:n (tudi əlsè:n – Češnjica, Jereka).

Nenaglašeni č v prednaglasnem zlogu onemi: čwò, snò:.

Prednaglasni i in u se reducirata v polglasnik (žəʊl'én'e, zɔəbl'èn) ali pa onemita (žvi:š, xtí:, s'xò:).

Kratki zlogotvorni ɫ onemi: m'zem (na Bohinjski Bistrici pa: mó:uzem).

O postane zožen in napet: kɔbí:wa, kɔprí:wa, pɔwé:doɯ, wɔkò:lə.

Akanje je v prednaglasnih zlogih sporadično: damú:, gowarí:m, matí:ka, snažé:ta. Na Bohinjski Bistrici in Ravnah tudi v teh primerih ne akajo.

Za nenaglašene samoglasnike v ponaglasnem položaju je značilno, da se izgovarjajo nenapeto, da so se spremenili, reducirali ali onemeli.

V položaju pred istozložnim j se a spremeni v e: dé:vej. Za palatalnim n' v zaprtem zlogu se i spremeni v e: xbà:n'čn'ek, lě:šn'ek, gwà:ɯn'ek, Kopri:un'ek.

Pred istozložnim ɫ se kratki samoglasniki i, e in a spremenijo v o: kú:pou, tər'pou, plē:zou.

I je v ponaglasnem položaju oslabel v polglasnik (xó:dət, pró:sət, na snažé:təx, pər vrát:təx) ali pa je onemel: nó:st, pró:st (Češnjica, Jereka: na snažé:tx, pər vrát:tx).

Tudi u in e sta se v takem položaju reducirala ali onemela (tré:bəx – Srednja vas Studor, Stara Fužina; tré:px – Češnjica, Jereka, Koprivnik, Spodnja dolina).

Polglasnik je po naglasu onemel (žəwò:tc, xwà:pc), pod Studorom in pri Stari Fužini pa je ostal (žəwò:dəc, xwà:bəc). V bohinjškem govoru končni nepoudarjeni i ne onemi, ampak se reducira v polglasnik: nò:trə, wokò:lə, tù:də, sədé:tə, má:tə, s kò:nə, datə, sédə. V Srednji vasi pa izgovarjamo tudi analogično: pí:jə (velelnik pij). Vendar uporabljamo tudi oblike: okò:l, 'tut, má:t, odvisno od govornega tempa in stavčnega poudarka.

Na Bohinjski Bistrici in Ravnah je končni nepoudarjeni i onemel. Pogosto je tudi končno naglaševanje samoglasnika v besedah: wora'n'e, žga'n'e, dobər'ga, pa'se, umər'je; wo'da pa pravijo samo na Koprivniku, Gorjušah, na Nemškem Rovtu in na Nomenju.

Konzonantizem

Za samoglasnikom in pred zobnimi priporniki izgovarjamo j: brá:izda, wú:izda, gò:izd.

Za etimološkim v pred e in i v Zgornji dolini izgovarjamo analogični l: na gwá:lə, gwalé:, u cēr:klə, pwá:le, na rokà:ləx, stà:tle.

Izgublja se tudi soglasnik ɫ oziroma dvoustnični w pred u (upí:na, uší:na, užni:uɕ, Uci:ja) in pred samoglasnikom o (kobá:sa, kobú:k, kou'čəč, koftá:tə, kɔ:p, 'kop, pò:t).

Spodnjedolinski govori uporabljajo enkrat klobú:k, drugič kobú:k, na Boh. Bistrici in Ravnah pa dosledno izgovarjajo soglasnik l (klobú:k).

Na splošno pa se v Bohinju izpušča soglasnik č v sklopu šč (gó:ša, ká:ša, dvorí:še, lè:šerba, málí:še).

V je v položaju med o ali a in i prešel v j v ponaglasnem zlogu: kú:koičca, kú:rjoičca, bobò:ičca, gwá:stoičca, prá:ul'oičca, Gri:ntoičca, žərjə:ičca.

V bohinjškem govoru je v mnogih besedah še živa prva praslovanska palatalizacija: pred i in e (ě) se k in g omehčata v c in z (u mó:c, na róc, pər jə:pcəx, pər kobú:cəx, po

dlá:c). Včasih so rekli, da so pripeljali samotěžnik sena po dlá:c ali po dwá:c, kjer švapajo. To se pravi, da so sani zvrnili na bok in jih vlekli po senu, po dlaki, kjer je bilo ledeno.

Ta palatalizacija se je ohranila v ledinskih imenih tudi tam, kjer je sicer že zamrla. Bistričani pravijo, da so bili U tō:cx (V otokih). Zaselku Log rečemo Bohinjci Lō:ze, prav tako starejši ljudje rečejo na Vozē:x (na Vojah).

Razen Bohinjske Bistrice in Raven v Spodnji dolini govorijo alternativno: na rō:c, na rō:k; prav tako na Bitnjah in na Nomenju. Gorjušci in Koprivnikarji pravijo na Gorē:l'ec, na Kopri:un'ec. V Zgornji dolini je še dosti ledinskih imen: u Wō:cə (v Loki), na Mwá:cə (na Mlaki), u Potō:cəx (v Potokih).

Zelo živa pa je sekundarna gorenjska narečna palatalizacija, kjer se mehkonebniki k, g, h pred e in i omehčajo v č, j in š. V Zgornji dolini je dosledno izpeljana, razen na Koprivniku in Gorjušah, kjer rečejo že: ta'kə, ta'ke. Sicer pa govorimo: ta'če, xrū:šče, šarō:če, čixatə, ročē:, ščí:ra, čē:udər, ní:ščga, wotrō:če, p'ředwá:nščə, slaš'čə, svən's'čə, ví:nčə; dó:je, nojē:, žā:je, drū:jə, u zadrū:jə, u trú:jə, trà:je; mú:še, pšē:, worē:ša, mašē:r.

Spodnja dolina v nekaterih primerih še mehča, v drugih pa ne.

Na Nemškem Rovtu takole govorijo: ščí:ra, čē:tna, otrō:če ali otrō:ke, pač pa: xrū:ške, worē:xə, pxē:, rokē:, šarō:ke, məxú:r. Raba niha brez pravila glede na okus posameznika, na katerega vplivajo šola, radio in televizija ter raba pogovornega jezika v službi.

Na Bitnjah takole govorijo: ročē: in rokē:, pšē: – pxē:, ta'ke – ta'če, nojē: – nogē:, toda samo: čí:sou, čē:udər. Bohinjska Bistrica pa drugotno mehčanje pozna samo še v kakem ledinskem imenu: V otō:če (V otoke).

Ljudski spomin si je s takole besedno igro zabeležil ta jezikovni pojav:

U čē:udro pər čē:tne pa ščí:ra ləži.

In še:

A ste ví:dla barš'če dəklí:če, k so ímē:l na bē:rtšəx ta'če valí:če rdē:če pí:če?

Švapanje, ki je splošnogorenjski pojav, v Bohinju ni dosledno izpeljano. Češnjica, Jereka, Podjelje in Koprivnik povsod švapajo; na Gorjušah, Lepencah, v Logu in na Nomenju izgovarjajo že alternativno: mé:twa – mé:tla, lā:s – wā:s, š'wa – š'la, zwatō: – zlatō:; V Spodnji dolini raba zelo niha.

Brod: zbē:la, pá:sla, mlá:ka, predlá:nsk; dé:wat, kobí:wa.

V Srednji vasi, pod Studorom in pri Stari Fužini je švapanje pozicijsko omejeno. Dosledno ne švapamo za zobnimi soglasniki: mé:tla, pá:dla, sē:dla, slá:ma, zlatō:, z'lo (zelo), slanō:, š'la, toda: sādē:wa, dé:wowa, mwát, pwá:ža, mwá:ka, wó:wa, pwát:no. Bohinjska Bistrica in Ravne pa sploh ne poznajo švapanja. Jezikoslovci menijo, da gre za vpliv Tolmincev, ki so se v preteklosti doseljevali v Bohinj in tu iskali zaposlitve.

V Zgornji dolini očitajo sovaščanu, ki hoče z domačini govoriti na l, da se spakuje. Takole ga označijo:

Ja bì:u tkū:j dé:leč po svē:to, da j krá:la ló:do pí:la.

Tudi bistriško govornice so čutili za bolj gosposko in so jo zabeležili v ustnem izročilu:

Bí:stərška čá:kala se j pokà:kala.

Bí:stərška sè:kula štír dèla dèlala : cù:rala, kè:kala, trè:ske pobí:rala, pú:tkē vmes klí:cala.

Seveda jim Bistričani niso ostali dolžni. Takole so zarobili: Ná:ša kobí:wa ni 'nəč pí:wa, jə le má'ŭ požwampā:wa, pót:tlē jə pa š'wa.

Posebnost bohinjskega govora sta tudi palatalna l' in n', ki sta v ostalih gorenjskih govorih otrdela v l in n. V Zgornji dolini ta dva glasova izrazito palataliziramo, včasih analogno tudi tam, kjer ju ne bi smeli (Ža:l'e, wú:l'ca).

Primeri: pò:l'e, n'í:wa, žəŭ'l'é:n'e, pərà:təl'c, 'kon', fà:n', sn'é; wogn'é:n, tər:n'e, topl'é:n.

Bohinjska Bistrica, Ravne, Nemški Rovt in Brod mehkih n' in l' nimajo, na Poljah ju ponekod zelo oslabiljeno izgovarjajo. Starejši možakar mi je sam razložil: »Mi d'ga ja na gowaré:mo tkù:ŭ razló:čno 'kokər u Zgò:rnə dolí:n; jə bəl 'tok poməčkán, pojè:den.«

Prav tako je tudi na Bitnjah in na Nomenju: n'í:wa, gərmò:l'e; 'fan, 'kon.

V Zgornji dolini se tudi mehkonebnik g palatalizira v položaju za n: štè:n'e, cá:ŭtn'e, uwò:rnə, powò:rnə.

Kot drugje na Gorenjskem je tudi v Bohinju prešel b pred pavzo v f: zò:f, bò:f, pò:f, bà:f, žà:f, golò:f, jà:stref. Tudi pred c je b prešel v f: grá:fc, žé:fc.

P pred k prav tako preide v f: tèt:ka. V Spodnji dolini ta raba peša, v Zgornji pa je še živa, le Studorci in Fužinarji pred c izgovarjajo b, ker polglasnik v ponaglasnem zlogu ni onemel (žé:bəc, vrá:bəc). Drugod pa je d po onemitvi ponaglasnega polglasnika prešel v s: grá:sc, dè:sc, gò:sc, mwá:sc (mladec velja samo za prašiča).

Tudi v bohinjskem govoru se srednji spol maskulinizira, vendar je poleg oblik za moški spol posebno Zgornja dolina še ohranila končnico o pri samostalnikih srednjega spola: wó:kno, ší:wo, lé:to (Boh. Bistrica pa: ó:kən, ší:l, lé:t). Toda v zvezi s pridevnikom vidimo, da gre za maskulinizacijo: wó:kno jə vé:lək, lé:t jə dážé:vən, cé:wo jə u'sok. V množini pa so samostalniki srednjega spola po občutku postali ženski: válí:če wò:kna, dəbè:le já:ŭca, šəró:če vrá:ta. Prav tako v Zgornji dolini pogosteje ohranjamo končnico a za samostalnike moškega spola v množini: dò:je roká:wa, nəgəŭ sənò:wa, ərdé:č trakò:wa, vranò:wa, potò:wa, xlè:wa.

Zanimivo je, da imajo nekatere vasi v določenih besedah metatezo. Tako na primer v Bohinjski Bistrici in na Ravnah govorijo ogni:še, na Gorjušah wogni:še, po drugih vaseh Zgornje in Spodnje doline pa zamenjujejo zlog: goní:še. Robidam v Srednji vasi pravimo robí:de in borí:de, pod Studorom pa onemi še prednaglasni o: *brí:de; Polje in Brod pravita ború:dne, drugi govorijo robí:de. Izraz sokrvica se redko sliši. Tako rečemo tudi zelo umazani vodi. V Srednji vasi pravimo sò:kroŭca, Češnjani in Jerekarji pa srò:koiŭca. Vse bohinjske vasi pa imajo metatezo v besedah toporišče: po'tor, potori:še, in prav tako je perutnica refetní:ca.

Pri temle brskanju med bohinjskimi govori sem ugotovila, da med govori nekaterih bližnjih vasi skoraj ni razlik. To velja predvsem za govora Češnjice in Jereke. Morda Češnjani nekoliko bolj trdo zategujejo samoglasnike in še pogosteje kot Jerekarji uporabljajo značilne oblike prislovov brez j: z'da ali celo da (zdaj), sə (sem), sa (saj); sicer tudi druge zgornjedolinske vasi izgovarjajo nekatere druge prislove brez j: tū:ka, za't'ra ali zjú:tra. Stari Češnjani so poznali še takole vokalno redukcijo: s'ləšš (slišiš), 'vətš (vidiš).

Starejši Češnjani pa pomnijo še živo izgovorjavo medzobnega pripornika ŭ namesto končnega d v besedah: gər:ŭ, sò:ŭ, B'ləŭ, tər:ŭ, mwə:ŭ, prè:ŭ, grə:ŭ, 'raŭ, stər:ŭ,

wó:graθ, zà:θ, zi:θ. Ta glas je podoben angleškemu nezvenečemu th. Za obe vasi je tudi značilno, da izgovarjajo široki o v besedah: pó:š, wò:k, sicer se je dolgo naglašeni praslovanski ĭ v bohinjskem govoru v teh besedah razvil v ozki o: -wò:k, pò:š, wò:na (Spodnja dolina, St. Fužina in Studor pa: wò:una; Spodnja dolina še: pò:uš, toda: wò:k).

Prav tako Studor in Stara Fužina govorita skoraj enako, le da polglasnike v ponaglasnem zlogu med b in c ter d in c v Stari Fužini bolj dosledno izgovarjajo: xwà:bəc, žəwò:dəc. Studorci pa govorijo oboje: žəwò:tc, xwà:pc in žəwò:dəc, xwà:bəc. Seveda govorico obeh vasi prepoznaš še po značilnih besedah: bəcá:tə, já:bək itd. Vse druge vasi v Bohinju govorijo drugače: xwà:pc, xlà:pc, já:pk, já:pk, pcá:tə, bər:cat.

Kot sem že omenjala, se prebivalci različnih naselij zbadajo med seboj. Izpostavljeni so posebno tisti, ki v manjšini drugače izgovarjajo določene besede ali pa uporabljajo drugačne izraze. Hitro ti bodo povedali, kje še naglašajo na primer samostalnik voda na končnem zlogu (wo'da). Omenila sem že, da je to na Gorjušah, na Nemškem Rovtu, na Bitnjah in na Nomenju. Zelo osamljena sta tudi gorjuški in koprivniški krompér: ter gorjuška kolowà:ra (koleraba). Gorjušci pravijo tudi: səm bí:wa (sem bila), gotovo gre za analogijo po moškem spolu: səm bi:u – səm bí:wa. Odtod tudi anekdota o Gorjušču, ki je pripovedoval nekomu: »Ná:ša ĭ bí:wa dó:l na Bí:stərc.« Tisti pa mu je odvrnil: »To ĭ bwa pa podərti:ja.« Če je biva (bila) po Bistrici, je vse stolkla, podrla. Edino Gorjušci in Koprivnikarji pravijo mǎ:ška (mačka), pipcu pa rečejo pò:pn'ek, drugje v Bohinju je drè:gəl'c, drè:gəl'č (Zgornja dolina), pi:pc ali pi:pč.

Zanimive in lepe so nekatere slovenske besede, ki izginjajo. Na primer: stari Bohinjci so steklenici rekli sklè:nca in ne flá:ša kot sedaj. Te besede nihče več ne uporablja, le starejši ljudje vedo povedati, da jo je ta ali oni še rabil. Tudi samostalnik gwá:stojca, xwá:stojca ali glá:stouca za lastovko, znan po vsem Bohinju, se le še v šali povrne v bohinjski spomin. Ta izraz so uporabljali tudi tesarji za poimenovanje dela strehe pod slemenom. Morda zato, ker pod streho gnezdijo lastovke?

Redkokdaj slišimo besedo dǎšcè: za skodle, raje jih poimenujemo z nemško popačenko ší:nkəl'nə (iz nem. die Schindel: skodla, deščica).

Malokdo bo še vedel povedati, da so stari ljudje rumenici (zlatenica, gr. hepatitis) rekli lè:šerba, kar pomeni tudi preprosto svetilko na loj, ki sveti z značilno rumeno svetlobo. Zato najbrž tudi ta analogija za poimenovanje bolezni.

V živi rabi pa sta se ohranila izraza wó:sranca, ó:sranca za gosenico na zelju in pa wostù:dəncia, gostù:dəncia ali ostù:dəncia za deževnika.

Lep je tudi slovenski izraz podvò:s za os pri vozu. Nemška popačenka à:kxa je prišla v Bohinj šele po prvi svetovni vojni. Osi, ki povezujejo prvi in zadnji del voza s kolesi, se imenujejo jəglè:. Jəg'wa pomeni iglo, saj so tudi bucikam in varnostnim sponkam, današnjim knò:fl'am, rekli jəgl'ce. Jəg'wa je tudi stanjšan del sklepane kose, ki mora v nekakšnih opilkih (iglicah) odpasti.

Tudi samostalnikov sko'ləč (sokolič), já:mč (majhna jama) in já:gotce (jagode) ne občutimo kot pomanjševalnice. Beseda jagoda se nam zdi v Zgornji dolini, razen Gorjuščem, celo gosposka. Gorjušci kako besedo izgovarjajo že tako kot Blejci, saj so bili vedno povezani z njimi.

Starožitni in nepojasneni so mnogi sirarski izrazi. Tər'n'əč je priprava za mešanje sira, c'gan pa vratilo za obešanje kotla. Etimološka analiza kaže, da gre gotovo za romansko izposojenko. V retoromanščini šigoñ pomeni verigo za kotel.

Zanimiv je tudi izraz nó:šk za rezanega ovna. France Bezljaj meni, da najbrž izvira iz lat. agnus (jagne).

V bohinjskem govoru je, kakor tudi drugod na Gorenjskem, mnogo nemških popačenk, le da so pri nas podrejene našim glasovnim zakonitostim. Izbrala sem nekaj takih, ki jih drugod manj uporabljajo.

Cvi:zl'a je smreka z dvema vrhovoma, v nemščini pomeni Zwiesel rogovilo.

Na cvi:zl'ə bí:tə, pomeni biti razdvojen.

Na fərdò:xtə sədét:t (sedeti na sumu), biti priprt zaradi sumljivega dejanja.

Tù:xta: nevihta; v Spodnji dolini pa pravijo flù:xta.

Tako poimenujejo tudi zaletavega človeka. Beseda mogoče izvira iz nem. die Flucht (pobeg).

Ri:nčoša: visoki čevlji na ri:nče, torej se zavežejo tako, da skozi luknjice napeljemo vezalke.

Či:vežən ali čé:vežən: žica, iz nem. Zieheisen: luknjičava jeklena plošča, skozi katero so vlekli železo. Ta izraz se sliši samo še v ljudski primeri:

'Maš trdè: wasè: kət čé:vežən.

Klè:bərən: trd, neroden, onemogel; največkrat zaradi starosti. V Bezljajevem etimološkem slovarju: iz bav.: slab, brez moči. 'Cəx ne rečemo samo vlaku (iz nem. der Zug: vlak, poteza, značilna lastnost), pač pa z besedo označimo tudi človeško lastnost, na primer: jə na ta 'cəx kət n'əgou wó:ča. Ima take lastnosti kot njegov oče.

U tri: cú:je mo zwoní:, pomeni, da mrliču zvoní trikrat po vrsti (Züge läuten).

Kmà:u bo kó:nc z n'i:m, žə le u cù:go ləži:. Kmalu bo konec z njim, že nepremično leži v agoniji; umira (in den letzten Zügen liegen).

Marsikdo si predstavlja, da imajo na Nemškem Rovtu najbrž več nemških popačenk kot po drugih bohinjskih vaseh. V tem se prav nič ne ločijo od drugih naselij. Zanimivo je, da celo zajtrku, ki mu po vsem Bohinju rečemo frù:štək ali frù:štək, pravijo kosí:wo. Po drugih vaseh je raba tega izraza že skoraj povsem opešala.

Zanimivejše so italijanske in furlanske popačenke, ki so manj značilne za ostalo gorenjsko narečje.

Tudi drugje sem slišala kletvico ali psovko bé:štja (it. bestia: žival, surovež), ki pa jo v Bohinju pogosteje uporabljamo za neubogljivo žival in »napačnega« človeka. Včasih je bilo v ekspresivni rabi za nagajivega majhnega otroka: ti bəšt'jac ti namá:rnə, kar pomanjševalno zveni, in tudi: ti bəštjò:n ti, kar ima povečevalni prizvok.

Prav tako je v ekspresivni rabi izraz mù:š : ti mù:š ti nawú:mnə. Ali celo analogno: mú:šəl' nawú:mnə. Dr. Bezljaj v etimološkem slovarju razlaga, da gre za furlansko izposojenko muss, kar pomeni osel. Pridevniško obliko mú:šast uporabljamo tudi za zmedenega, pozabljivega in izgubljenega človeka. Za starega človeka ne rečemo, da ima sklerozo, ampak da je postal mušast: ta j pa žə kej ta'ka mú:šasta rà:towa.

Mù:ska : togota, jeza, trma. Mù:ska ga j zagrabi:wa. Beseda prihaja iz it. mosca (muha). La mosca salta a colui: jeza ga popade.

Gà:mba (it. noga), slabšalno : rečejo velikemu, nerodnemu konju in velikemu, odraščajočemu dekletu, ki ima dolge noge. Jə žə cé:wa gà:mba.

Podobno: jə žə cé:wa dō:rna (Zgornja dolina). V Spodnji dolini pa: jə žə cé:wa (céla) dō:nda. Donda pomeni lutka ali veliko debelo dekle. Dr. Bezlaj razlaga, da je izraz verjetno ekspresivna tvorba, a da ni potrebno misliti na romanski izvor (sbh. dunda: debeluh, debela ženska; mak. dunda: debela ženska; ukr. dunda: debeluh). Vi:nti ò:to (it. ventiotto: osemindvajset) uporabljamo ekspresivno: T bəm že poká:zou vi:nti ò:to! (Ti bom že pokazal, ti bom že dal vetra!) Nekateri govorijo tudi: T bəm že dà:u vi:nto ò:to! Najbrž je analogično z nemško popačenko vi:nta (Gewinde), ker gotovo ne poznajo pomena besede in morda razumejo takole: Te bom že privil! Tudi sicer radi uporabljamo števnike v prenesenem pomenu: Ta ma usè: na štò:rəndvè:jsət. Pomeni, da ima vse narobe, vse razmetano.

Gù:sta (it. gusto): okus. Ká:kšno gù:sto 'maš, da se t to zdi:?

Grà:mpa (it. rappa: skorja, guba) je nagrbančena skorja na starem, kislem mleku. 'Dga mlè:ka nam più, k jə žə grà:mpa gó:rə.

'Wašt: s kamni obložena in utrjena pot. V etimološkem slovarju najdemo, da beseda izhaja iz ben. lasta, ta pa iz it. lastra, kar pomeni kamnita plošča. Seveda rečemo tudi wà:šta ali là:išta (iz nem. Leiste) in pomeni : lata, polica.

V Bohinju zelo malo uporabljamo izraze za sorodstvo. Poleg očeta in matere, sina in hčere se sliši še za zeta, toda snaha je tamwá:da, žena je wó:na ali ná:ša, prav tako je mož 'naš ali 'won, 'naš á:ta ali pa povedo kar po imenu. V pogovoru s tujci pa že rečejo mó:j mó:š, mó:ja žé:na, toda nikoli moj vnuk, svak ali snaha. Pač pa takole: 'wod mó:iga si:na si:n, 'wod mó:je žé:ne sé:stra, 'wod žè:nne sé:stre možà: b'rat (svakinjin svak). Le redki posamezniki v Bohinjski Bistrici so uporabljali nemško popačenko šwó:gar, šwó:gra za svaka in svakinjo.

Tudi vikanje staršev se je le pri kakšni hiši ohranilo. Nasprotno pa mladi, ki mislijo, da vstopajo v svet odraslih, kmalu začnejo tikati precej starejše in celo stare ljudi, da s tem potrjujejo svojo emancipacijo.

Ohranila pa se je navada, da ženske govorijo na moškega: səm bi:u, səm 'šo:u, namesto: sem bila, sem šla. Pravijo, da govorijo na fanta, ŋa poba ali na moškega. Zato so ohranjena tudi ženska imena: Frà:nčk, Mi:nčk, Joxà:nč, Ā:nčk, Aŋ gè:l'č, Rè:sk itd., ki imajo včasih ljubkovalen, včasih pa tudi slabšalen pomen. Na fanta govorijo predvsem v Zgornji dolini ženske vseh starosti, seveda nekatere tudi ne. Pred tujim človekom skušajo govoriti na žensko, a se kmalu zmotijo, kot pravijo, da jim spet uide na moškega. Na Bohinjski Bistrici pa včasih niso tako govorile, sedaj pa se je to pojavilo kot nova moda med najstnicami, kar bi lahko imeli za poseben slengovski pojav. Izražal naj bi večjo domačnost med vrstniki – sogovorniki in vzbujal neko svetovljansko pozornost pri drugih ljudeh. Če kako žensko, s katero nisi posebno domač, ogovoriš na fanta, je nespoštljivo in celo žaljivo.

Skušala sem vam predstaviti nekaj značilnosti bohinjskega govora, vendar se resnično bogastvo glasov in besed kaže šele v živem govoru zunaj shem.

Minka Cvetek

Ljubljana